

MESNE D

İlahiyat Araştırmaları Dergisi
The Journal of Theological Studies

ISSN 2667-7075 | e-ISSN 2687-3605

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mesned>

Cilt/Vol. 14, Sayı/Issue 2, Aralık/December 2023

Halil Muṭrân'ın el-Mesâ Şiiri

Khalil Muṭrân's Poem al-Mesâ

10.51605/mesned.1380442

Mahmut ÇAY

0009-0008-4950-5305

mahmutcay28@gmail.com

Doktora Öğrencisi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Şanlıurfa/Türkiye

PhD Student, Presidency of Religious Affairs, Şanlıurfa/Türkiye

Araştırma Makalesi

Research Article

Geliş Tarihi: 24.10.2023

Date of Submission: 24.10.2023

Kabul Tarihi: 13.12.2023

Date of Acceptance : 13.12.2023

Yayın Tarihi: 31.12.2023

Date of Publication: 31.12.2023

Benzerlik Taraması: Evet, Turnitin

Plagiarism Checks: Yes, Turnitin

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Atıf/Citation: ÇAY, Mahmut. "Halil Muṭrân'ın el-Mesâ Şiiri / Khalil Muṭrân's Poem al-Mesâ". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi/The Journal of Mesned of Theological Studies*, (Aralık 2023-2): 87-108. <https://doi.org/10.51605/mesned.1380442>

Khalil Muṭrān's Poem al-Mesā

Summary: Napoleon Bonaparte's (d. 1821) expedition to Egypt in 1798 marked a significant turning point in the process of modernization within the Arab world. This incursion initiated political and cultural interactions with Europe, leading to diverse paths of development for the Arab world. During this era, cultural interaction, in addition to political advancements, exhibited its impact and facilitated the swift proliferation of endeavors like education, printing, journalism, translation, and copyright-related works in the specified areas. In this framework, the concept of literature became closely aligned with Western culture. Particularly through literary pursuits, the traditional conception of poetry diverged from its conventional path, assuming a fresh identity known as modern poetry. Within this context, the rise of certain literary movements in Arabic literature, such as the Apollo community championing free poetry, and the poets leading these initiatives, contributed to a revitalized identity for poetry. This transformation marked a significant milestone in the modernization of Arabic poetry. Numerous poets in Arabic literature display innovative qualities, with Ḥalil Muṭrān being one notable example. Kḥalil Muṭrān, a prominent figure in contemporary Arabic literature, is renowned for his intellectual character and his transformative contributions to Arabic poetry regarding both its structure and content. Muṭrān, a staunch critic of the traditional view of poetry, contended that poetry should not be confined by rigid forms and emphasized the integral relationship between content and theme in the qasida. According to Ḥalil Muṭrān's perspective on modern poetry, it is crucial to engage with the entirety of human existence. In other words, contemporary Arabic poetry, unlike its ancient counterpart, must encompass the full spectrum of life. It should refrain from imitation and instead permit the revelation of certain concealed aspects within the depths of the human soul. Furthermore, emphasizing meaning should always take precedence in poetry, ensuring that the hidden layers of significance are not compromised for the sake of rhyme and meter. Therefore, the semantic coherence of poetic couplets holds great significance in his view. The thoughts he had were significantly influenced by his European travels and the Western knowledge he gained during those journeys. Muṭrān, particularly influenced by French literature, was regarded as the inaugural advocate of the romanticism movement in the Arab world. Muṭrān, who embraced the principles of the Western romanticism movement and incorporated its influences into his poetry, introduced this movement to the Arab world through his literary works, translations, and articles published in various newspapers and magazines. This is clearly manifested in his poems, particularly in his renowned work "al-Mesā" which seamlessly intertwines themes of love that the heart pulsates uniquely, the air one breathes takes on a distinct quality when immersed in poetry and even sorrow has a distinctive nature during this experience and anguish while addressing the suffering and censure endured by the lover. In fact, there are many reasons why Kḥalil Muṭrān turned to romanticism. Among these reasons, love and pain are the most important ones. His adoption of this orientation deeply influenced the poets of Egypt and Damascus after him, especially the poets of the Divan group and the Apollo group, which are literary movements. In addition, Kḥalil Muṭrān's romantic poems became a source of inspiration for Arab poets and his poems left deep traces in their imagination. In his poems, nature takes a prominent role. Hence, he constructed a poetic description by focusing on nature. Additionally, Ḥalil Muṭrān, while addressing sentimental emotions, grief, connections, camaraderie, and love, also delved into political subjects in his poetry. For instance, Arab nationalism holds significance in his works. Consequently, the poet, who explored a range of themes in his compositions, consistently aspired to be a catalyst for reform. This study delves into Muṭrān's brief life story, examines his renowned poem "al-Mesā" in the context of its content, and highlights the poem's rhetorical features, with special attention to its use of figure of speech and metaphors. Our goal is to render a translation of the poem "al-Mesā," which has been examined from various perspectives, in order to uncover its stylistic elements, dissect the artistic composition of select words and phrases, and bring the emotionally charged meanings within the text to the forefront for the scholarly community's consideration.

Keywords: Arabic Language, KḤalil Muṭrān, al-Mesā, Poem, Suffering.

Halîl Mutrân'ın el-Mesâ Şiiri

Öz: Napolyon Bonapart'ın (öl. 1821) 1798 yılında Mısır'a düzenlediği askerî sefer, Arap dünyasında modernleşme adına bir kırılma noktası kabul edilmiştir. Bu işgalle beraber Avrupa ile siyasî ve kültürel temaslar başlamış ve Arap âleminde bilimsel açıdan kalkınma hareketleri başlamıştır. Bu periyotta siyasî gelişmelerle beraber kültürel etkileşim de tesirini göstermiş ve eğitim-öğretim, matbaacılık, basın, tercüme ve telif çalışmaları gibi faaliyetlerin, Arap dünyasında hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda Arap edebiyatı, Batı kültürünü içselleştirilmeye girişmiştir. Özellikle edebî faaliyetlerle klasik şiir anlayışı mecrasından sapmış ve modern şiir anlayışı adı altında şekil değiştirmiştir. Bu bağlamda Arap edebiyatında serbest şiiri gündeme getiren Apollo topluluğu gibi bazı ekollerin ortaya çıkması ve bu akımlara öncülük eden şairlerin, şiire; taze bir hüviyet kazandırmaları Arap şiirinin modernleşmesinde büyük bir adım kabul edilmiştir. Arap şiirinde yenilik anlayışına sahip pek çok şair vardır. Bunlardan birisi de Halîl Mutrân'dır. Modern Arap edebiyatının önde gelen isimlerinden Halîl Mutrân, entelektüel kişiliğinin yanı sıra Arap şiirinde nazm ve muhteva açısından reformist açılımlarla tanınan bir şahsiyettir. Klasik şiir algısını ağır bir dille eleştiren Mutrân, şiire; biçim ve şekil gibi özelliklerin dayatılmasının yanlış olduğunu savunmuş ve modern dönemde yazılan herhangi bir kasidede içerik ile konu bütünlüğüne vurgu yapmıştır. Halîl Mutrân'ın çağdaş şiir anlayışında hayatın bütününe ele almak bir esastır. Yani modern Arap şiiri, kadim Arap şiirinin aksine hayatın tamamını yansıtmalıdır. Taklitçilikten uzak durmalı ve insan ruhunun derinliklerinde saklı birtakım sırların ortaya çıkmasına olanak tanınmalıdır. Ayrıca şiirde anlam her zaman ön planda tutulmalı ve anlamda yatan gizli mânaların vezin ve kafiye fedaya edilmemesi sağlanmalıdır. Bu nedenle şiirde beyitlerin anlamsal uyumu onun için çok önemlidir. Bu düşüncelere sahip oluşunda yapmış olduğu Avrupa seyahatleri ve bunun neticesinde elde ettiği Batı birikimi etkin rol oynamıştır. Özellikle Fransız edebiyatından etkilenen Mutrân, romantizm akımının Arap dünyasındaki ilk temsilcisi kabul edilmiştir. Batı romantizm akımının öğretilerini benimseyen ve bu ekolün izlerini şiirlerine taşıyan Mutrân, bu ekolü; yazdığı eser ve çevirilerle, gazete ve dergilerde yayımladığı yazılarla Arap dünyasına taşımıştır. Bu olgu, şiirlerinde; özellikle aşk ve ıstırapın iç içe harmanlandığı, çilenin ve sevgiliye serzenişin işlendiği "el-Mesâ" adlı ünlü şiirinde belirgin bir şekilde görülmektedir. Esasen Halîl Mutrân'ın romantizme yönelmesinde birçok sebep sayılabilir. Bu sebepler arasında aşk ve acı en önemli olanlardır. Bu yönelimi benimsemesi kendisinden sonra Mısır ve Şam bölgesi şairlerini özellikle de edebiyat akımları olan Divan grubu ile Apollo topluluğu şairlerini derinden etkilemiştir. Halîl Mutrân'ın romantik şiirleri Arap şairlerine ilham kaynağı olmuş ve şiirleri, onların hayal dünyasında derin izler bırakmıştır. Genel olarak şiirde romantizmle harmanlanmış tabiat tasviri ön plandadır. Dolayısıyla doğayı işleyerek şiirde betimleme oluşturmuştur. Bununla beraber hissi duyguları; mersiye, ilişkileri, kardeşliği ve aşkı ele alan Halîl Mutrân, şiirlerinde siyasî içerikli konulara da değinmiştir. Örneğin Arap milliyetçiliği onun için önemli bir meseledir. Neticede çeşitli temaları eserlerinde ele alan şair, işlenen konuların hayatın içinden seçilmesine önem vermiştir. Bu çalışmada Mutrân'ın kısa biyografisi ele alınmış ve el-Mesâ adlı ünlü şiiri muhtevâ bakımından değerlendirilmiştir. Ayrıca şiirin belâgat yönleri; özellikle isti'âre ve teşbîh tarafı üzerinde durulmuştur. Amacımız farklı açılardan ele alınan el-Mesâ adlı şiirin çevirisini yapıp üslup boyutunu, bazı kelimelerin ve cümlelerin sanatsal yapısını ortaya koymak ve eserdeki duygu yüklü mânaları ilim çevrelerinin dikkatlerine sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Halîl Mutrân, el-Mesâ, Şiir, İstırap.

Giriş

Arap edebiyatının modernleşme sürecine ışık tutan ve bu oluşuma zemin hazırlayan siyasî, sosyal ve kültürel birçok faktör vardır. Bu faktörler arasında siyasî unsur, sürecin en önemli tarafını oluşturmaktadır. Çünkü modernleşme sürecini etkileyen siyasî gelişmelerin başında hiç kuşkusuz Napolyon Bonapart'ın (öl.1821) 1798 yılında Mısır'a düzenlediği sefer gelmektedir. Bu sefer neticesinde modernleşme sürecine giren Mısır ve çevre ülkeler, siyasî, sosyal ve kültürel faktörlerin hızla gelişmesiyle modern Arap edebiyatının Batılılaşmasına öncülük etmiştir.¹

Bu modernleşme ortamında oluşan edebî yenilikten pek çok aydın nasiplenmiştir. Bu aydınlar arasında yer alan Halîl Mutrân, Lübnan'da yetişmiş şair ve eleştirmendir. Arap edebiyatının modernleşmeye başladığı dönemde Lübnan, diğer Arap ülkelerinden farklı bir durumdaydı. Zira Lübnan'ın, Avrupa'yla 15. yüzyıldan bu yana Hristiyan din kurumlarının yanı sıra ticarî ilişkiler sayesinde sıkı bir bağ kurduğu bilinmektedir. Ayrıca Fransız ihtilalinden sonra bu ilişkinin daha da artmaya başladığı ifade edilmektedir. Böylece Avrupa kültürü, Lübnan başta olmak üzere çevre ülkelerde tesirini göstermeye başlamıştır.² Arap halkıyla buluşan Batı kültürü diğer Arap beldelerin aksine Lübnan'da hemen kabul görmüş, özellikle aydın halk bu modernleşmeye rahatlıkla uyum sağlamıştır. Mısır gibi ülkelerin tereddütle karşıladığı Avrupaî kültüre Lübnan, daha önceleri ilişkisi olduğu için çabuk adapte olmayı başarmıştır. Amerikan Protestan ve Fransız Katolik heyetleri bu bölgelerde Hristiyan dinî kurumlar ve Mutrân'ın da okuduğu Patrik Rum Katolik Kilisesi gibi özel okullar açmışlardır.³

Bu minvalde edebî ekoller hızlıca yayılmaya başlamış ve bu ekoller içinde romantizm akımı da diğer farklı akımlara eşlik ederek Arap edebiyatında modernleşmenin mihenk taşı olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu akımın ilk ve en önemli temsilcisinin Halîl Mutrân olduğu bilinmektedir.⁴ Edebî kişiliği, şiirleri, şairliği, romantizmi ve şiirde yenilikçi fikirleriyle ön plana çıkan Mutrân'ın şiire ilgisi daha çocuk yaşlarda başlamış; Ebû Temmâm (öl. 231/846), Buhtürî (öl. 284/897), Mütenebbî (öl. 354/965) ve İbnü'l-Fârız (öl. 632/1235) gibi klasik Arap şairlerin bazı şiirlerini ezberlemiş ve henüz çocukluk döneminde şiir yazmaya başlamıştır. Beyrut'ta gördüğü Arapça ve Fransızca eğitimi, onun kültürel gelişiminde ve şiir anlayışında etkin rol oynamıştır. Yazdığı şiirlerini gazete ve dergilerde yayımlamış, Arap ve Fransız edebiyatına vukûfiyeti dolayısıyla kaleme aldığı edebî eserlerle büyük bir üne kavuşmuştur. Tüm bunların neticesinde kendisine "şâirü'l-kutreyn" (iki bölgenin -Mısır ve Lübnan- şairi), unvanı verilmiştir.⁵

1. Halîl Mutrân'ın Hayatı

Halîl bin 'Abduh Yûsuf Mutrân, 1872 yılının Temmuz ayında 'güneşin şehri' olarak bilinen⁶ Lübnan'ın Ba'lebek kentinde dünyaya gelmiştir.⁷ Kilise vaftiz verilerine göre ise 1869 yılında doğmuş-

¹ Mehmet Yalar, *Hazırlayıcı Faktörleri Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş* (Bursa: Emin Yayınları, 2009), 44-46.

² İbrahim Selâme, *Teyyârâtün edebiyetün beyne's-şerki ve'l-garbi* (Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, 1954), 65.

³ Selâme, *Teyyârâtün edebiyetün beyne's-şerki ve'l-garbi*, 65.

⁴ Muhammed Buneys, *eş-Şi'ru'l-'Arabîyu'l-hadîs: er-Rûmansiyetu'l-'Arabîyye* (Lübnan: Dâru'l-Beydâ', 2001), 2/25.

⁵ Yılmaz Özdemir, "Halîl Mutrân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), EK-1/520-522.

⁶ Sabbâh Nûrî el-Merzûk-Muhammed Mustafa Ebu's-Şevârib, *Halîl Mutrân fî mesâdirî'l-'Arabîyeti ve'l-mu'arrabe* (Kuveyt: Müessesetü'l-Câhizeti, 2010), 12.

⁷ Hayruddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm* (Beyrût: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 2002), 2/320; Edhem el-Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni* (Dimaşk: Matba'atu'l-İttihâd, 1958), 2/376; Mişâl Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fî's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs* (Beyrût: Dâru'l-Mesîre, 1981), 7; el-Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halil Mutrân fî mesâdirî'l-'Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Yûsuf b. İlyâ b. Musâ Serkîs, *el-Mu'cem* (Mısır: Matba'u Serkîs Bimısra, 1928), 2/1759; Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-edeb fî edebiyâtı ve*

tur.⁸ Şairin taşıdığı Mutrân lakabı *Başpiskopos* anlamına gelmektedir.⁹ Bir rivâyete göre dedelerinden biri Ba'lebek şehrinde bulunan bir kilisede başpiskoposluk yapmıştır. Evlâd-ı Nesîm olarak bilinen bu ailenin bir büyüğü olan İvanos, kendi evinde insanların maruzatlarını dinlediği için yaşadığı eve Beyti Mutrân denilmiştir.¹⁰ Dolayısıyla bu lakap, atalarına verildiği gibi kendisine de verilmiştir.¹¹ Halîl Mutrân'ın babası Abduh Mutrân Katolik Hristiyan olan bir tâcirdi. Filistinli entelektüel bir aileden gelen annesi Melike es-Sabbâğ, ona şiiri ve şairliği sevdirmiş, rehber olmuştur.¹² Gassân kabilesinden gelen bu aile, Şam diyarına gidip orayı vatan edinmişlerdir. Hristiyan dinine mensup aile, yaşadıkları topraklara ulaşan İslâm'ı kabul etmemişlerdir. Bununla beraber İslâm dinine ve kutsallarına da hiçbir zaman saygısızlık yapmamışlardır.¹³ Nesepleriyle iftihar etmişlerdir. Mesela atalarını öven bir mısra da şu ifadelerle yer vermişlerdir:

ألا يا بني غسان من وُلد يعربٍ وأجدادكم أجدادِي العظماء

*Ey Ya'rub'un evlatlarından olan Beni Gassân! Sizin atalarınız benim en ulu atalarımıdır.*¹⁴

Mutrân, ilk eğitimini Zahle'de el-Külliyetü'ş-Şarkıyye'de tamamladıktan sonra babası onu Beyrut'ta Katolik Patrik Okulu el-Külliyetü'l-Bitrîkiyye'nin yatılı kısmına kaydettirmiştir.¹⁵ Şair burada Arap ve Fransız dili ve edebiyatını ve de Hristiyan ilâhiyâtını öğrenmiştir.¹⁶ İbrahim el-Yâzicî (öl. 1323/1906) ve küçük kardeşi Halîl el-Yâzicî'nin (öl. 1306/1889) tedrisatları altında öğrenimini gerçekleştiren oradan mezun olmuştur.¹⁷ Söz konusu medresede Halîl el-Yâzicî'dan nahiv/sentaks ilmini; İbrahim el-Yâzicî'dan ise beyân ilmini tahsil etmiştir.¹⁸ Şairin keskin bir zekâyâ sahip oluşu ve konuları dikkatlice analiz etme becerisi hocasının dikkatinden kaçmamıştır. Bu nedenle hocası onun bu çalışma arzusuna cevap vererek ona dil konusunda nasıl çalışacağını, araştırma ve inceleme yaparken nasıl bir metot takip edeceğini öğretmiştir.

Şair, yalnız kalmayı çok seven içine kapanık (asosyal) bir yapıya sahiptir.¹⁹ Buna rağmen yenilikçi ruhu, ince düşünceye sahip oluşu ve kavrama kabiliyeti ona erken yaşlarda şöhretin kapısını ardına kadar açmıştır ki şu olay bunu ispatlar niteliktedir: Bir ara hocası İbrahim el-Yâzicî ona: 'Arap şiirinde "Napolyon" kelimesinin Arapça kullanımı nasıl caiz olur? Ne dersin bu işe? şeklinde bir soru yöneltir. Halîl Mutrân ise her ne kadar kadîm Arap şiirine tümüyle vâkîf olmasa da²⁰ hocasına özgün bir cevap vermiştir: "Dil, ayrı bir olgudur. Fikir ve düşünmeden tamamen ayrıdır. Arapların şiirle ilgili izledi-

inşâi lugati'l-Arab (Kâhire: Dâru'l-Fikr, 2004), 2/356; İsmail Edhem, *Şu'arâu'l-muâsırûn* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1921), 2/266; Yûsuf Abdulmecîd Fâlih ed-Demûr, *Suretu'l mer'eti fi şi'ri Halil Mutrân* (Ürdün: Mutah Üniversitesi, 2011), 4; Semîr Surhân-Muhammed 'Annânî, *el-Muhtar'u min şi'ri Halil Mutrân* (Mısır: Mektebetü'l-'Usreti, 1999), 11.

⁸ Özdemir, "Halîl Mutrân", EK-1/520-522.

⁹ Kadir Güneş, *el-Mu'cem* (İstanbul: Mektep Yayınları, 2014), 345.

¹⁰ Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376.

¹¹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-edeb fi edebiyâtı ve inşâi lugati'l-Arab*, 356; Edhem, *Şu'arâu'l-muâsırûn*, 2/266.

¹² Merzûk-Ebu'ş-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 13.

¹³ Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fi'ş-şi'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu'ş-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759.

¹⁴ Edhem, *Şu'arâu'l-muâsırûn*, 2/266; Falih Demûr, *Suretu'l mer'eti fi şi'ri Halil Mutrân*, 4.

¹⁵ Şevkî Dayf, *el-Edebu'l-Arabî fi Mısır* (Mısır: Dâru'l-Me'ârif, 1961), 121; Fâlih ed-Demûr, 15.

¹⁶ Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fi'ş-şi'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu'ş-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/175; Hannâ el-Fahûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-Arabî* (Beyrut: Menşurat'u-l Mektebeti-l Bulusiyye, 1987), 1017.

¹⁷ Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-Arabî*, 1017.

¹⁸ Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretü't-tecdîd fi'ş-şi'ri'l-hadîs*, 74.

¹⁹ Merzûk-Ebu'ş-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 14.

²⁰ Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-Arabî*, 1019.

ği klasik bir yol vardır. Bu durum, bizler için bağlayıcı olamaz. Dolayısıyla öncekilerin şiirde kullandıkları kriterler kesin olarak bizi bağlamaz. Onların çağı onlara; bizim çağımız bize hitap eder ve bize özgüdür. Onların edebiyatları, ahlakları, şiir ve nesir koleksiyonları onlara; bizimkiler de bize.”²¹

Mezun olduktan sonra Beyrut'taki patrik okulunda kısa bir süreliğine hocalık yapmıştır. Bu zaman zarfında Osmanlı yönetimini eleştiren bazı yazılar kaleme aldığı gerekçesiyle Lübnan'dan ayırmak zorunda kalmıştır.²² Buradan İskenderiye'ye geçip oradan da Paris'e gitmiştir. Paris'te Fransız romantizminden etkilenmiş ve edebiyat akımlarını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Arap bağımsızlığını savunduysa da Osmanlıları yabancılara karşı daima desteklemiştir.²³

Hayatının sonlarına doğru Mısır'a yerleşen Mutrân, burada birçok edebî kongrelere katılmıştır. Çeşitli edebî etkinliklerde bulunan şair, farklı dergilerde yazılar yazmıştır. Mutrân, 1948 yılında yakalanmış olduğu astım hastalığı üzere 30 Haziran 1949 yılında vefat etmiştir. Kaynaklar şairin Kahire'ye defnedildiğini aktarır. Mutrân arkasında şiir, hikâye ve çeviri gibi birçok eser bırakmıştır.²⁴

2. Edebî Kişiliği

Halil Mutrân'ın edebî kişiliğinden bahsederken akla ilk gelen şey onun modern Arap edebiyatında; daha doğru bir ifadeyle şiirde reformist bir yapıya sahip olmasıdır. “Geleneksel şiir anlayışında bir durgunluk gördüm.”²⁵ diyerek şiir anlayışına her zaman yenilik getirmeyi hedeflemiştir.

Arap edebiyatında serbest şiiri gündeme getiren ve Arap şiirinin özgürleştirilmesi gerektiğini savunan ilk edebî topluluk niteliğindeki “Apollo Grubu”na bir dönem başkanlık da yapmıştır.²⁶ Bu durum ise Mutrân'ın, söz konusu ekolün öğretilerini benimsediğine işarettir. Modern Arap edebiyatında şiire hürriyet kimliğinin verilmesi gerektiğine inanmaktadır.²⁷

Anlaşıldığı kadarıyla Mutrân, biçim ve içerik bakımından şiire farklı bir pencereden bakmış hatta onun çağdaş şairler arasında tabiata gereğinden fazla önem veren ilk şair olduğu söylenmiştir. Şiirlerinde tabiatın; çiçeklerden, kuşlardan ve hissi duygulardan; mersiyeden, ilişkilerden, kardeşlikten, aşktan ve siyasi içerikli konulardan; milliyetçilikten vs. temalardan bahseden şair, devamlı reformist biri olmayı hedeflemiştir.²⁸

Halil Mutrân, ilmî birikimini büyük ölçüde yaptığı çeşitli seyahatlere borçludur diyebiliriz. Gittiği her ülkede o ülkenin kültür ve medeniyetini; aynı şekilde edebiyatını inceleme fırsatını yakalamıştır. Bu da onun daha geniş bir kültüre sahip olmasını sağlamıştır. Bütün bu deneyimleri Modern Arap şiirinin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Dolayısıyla Arap dili ve edebiyatının ve Arap kültürünün yanı sıra Batı kültür ve edebiyatını da yakından tanımıştır. Bu durum ise ona, Arap Edebiyatı ile Çağdaş Dünya Edebiyatı arasında köprü vazifesi gören geniş bir perspektif kazandırmıştır.

Hannâ Fâhûrî'nin (öl. 2011) anlattığına göre şair, siyasi sebeplerden dolayı Paris'e gitmiş orada bir müddet kaldıktan sonra Mısır'a dönmeye karar vermiştir. Mısır'a dönen Mutrân, patrik okulunda

²¹ Fâhûrî, *Tarihu'l-ebebi'l-Arabî*, 1017.

²² Dayf, *el-Edebu'l-Arabî fi Mısır*, 121; el-Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdirî'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 18.

²³ Özdemir, “Halil Mutrân”, EK-1/520-522.

²⁴ İliyâ el-Hâvî, *Halil Murtân talî'ati's-şu'arâi'l-muhdesîn* (Lübnân: Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, 1978), 18; Fâlih Demûr, *Suretu'l mer'eti fi şî'ri Halil Mutrân*, 18; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/320.

²⁵ Beşir Abbas Beşir, *Sûretu'l-beyaniyyetu fi şî'ri Halil Mutrân* (Sudan: Câmî'atü Ümmi Dermân 2008-2009), 11.

²⁶ Muhammed 'Abdulmun'im Hâfâcî, *Dirâsât fi'l-edebi'l-Arabîyi'l-hadîs ve'l-medârisuhû* (Beyrut: Dâru'l-Cil, t.y.), 57.

²⁷ Derya Adalar, “Apollo Grubu”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi, 47/2 (2007), 61-81.

²⁸ Surhân-'Annânî, *el-Muhtar'u min şî'ri Halil Mutrân*, 10.

öğrenim gördüğü bir hocasının ölüm haberini almıştır. Bu acı haberin verdiği derin üzüntüyle, beraberindekilerle cenaze törenine katılmıştır. Cenazenin önünde durarak hüznü sesiz bir mersiye inşa etmiştir. Orada bulunanlar onun reformist üslubuna, belâgat dolu içeriğine ve derin mânalar içeren cümlelerine hayran kalmışlardır.²⁹

Beyrutlu ünlü şair Anton el-Cumeyyil el-Mârûnî'nin (öl. 1305/1887) Mutrân hakkındaki sözleri onun üstün bir kişiliğe sahip olduğunu gözler önüne sermektedir:

“Mutrân'ın hayatını bölüm bölüm incelememiz ve divanını satır satır mutâla etmemiz yerinde olur.

Onun şiiri, şiir sahibinin tüm hallerini ve tüm kalbi duygularını temsil eden bir resim konumundadır.”³⁰

Yukarıda da temas ettiğimiz gibi Halîl Mutrân sadece Arap kültür, medeniyet ve edebiyatıyla ilgilenmemiş aynı zamanda Batı edebiyat ve kültürünü de yakından takip etmiş ve onlardan bir hayli etkilenmiştir. Hatta yazarımızın kendi çağında yaşamış birçok yazar arasında Fransız kültüründen çok etkilenen ve çok sayıda Fransızca eser tercüme eden şair olduğu rivâyet edilmektedir.³¹ Fransa'nın başkenti Paris'e giden Mutrân, iki yıla yakın orada kalarak Fransız dilini öğrenmiş ve Fransız edebiyatından etkilenerek birçok eseri Arapçaya çevirmiştir. Söz konusu eserler arasında özellikle Alfred de Musset ve Victor Hugo gibi Fransız edebiyatçıların eserleri de vardır. Yine aynı şekilde William Shakspeare gibi İngiliz düşünürlerden etkilenmiş ve Shakspeare'nin 'Hamlet, Macbeth' gibi birçok kitabını Arapçaya kazandırmıştır.³²

Şairler Mutrân hakkında çokça övgü ve methiyelerde bulunmuşlar ve onun hem ahlakını hem de şairliğini takdir etmişlerdir. Derin bir hayal gücüne sahip olan Mutrân, Hayreddîn ez-Ziriklî'nin (öl. 1976) *el-A'lâm* adlı eserinde yer aldığı gibi Hâfız İbrahim (öl. 1932) ve Ahmed Şevkî (öl. 1932) arasında bir konuma yerleştirilerek Emevî döneminin ünlü şairi olan, Cerîr (öl. 110/728) ile Ferezdak (öl. 114/732) arasında bir seviyede bulunan Ahtal'a (öl. 92/710) benzetilmiştir.³³

Halîl Mutrân hakkında dönemin bazı ünlü edebiyatçıları şunları dile getirmiştir:

Seyyid Ahmed el- Hâşimî (öl. 1943) Mutrân hakkında “*Duygu ve hayallerinin şairidir o.*” ifadesine yer verirken,³⁴ Tâhâ Hüseyin ise Mutrân hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “*Mutrân, şiirleri konusunda etkileyici bir kişidir. Bütün Arap ülkelerini modern şiir konusunda etkileyen bir ediptir. Ahmet Şevkî ve Hâfız İbrâhîm'in yüzüne karşı Mutrân'ın şiirlerini tercih ediyorum.*”³⁵ Yine Üstad Ahmed eş-Şâyib (öl.1971) Mutrân için “*Halîl Mutrân bana göre sadece bir şair değildir. O aynı zamanda bir âlim, bir edip ve bir eleştirmendir. İsbetli fikir, doğru analiz becerisine vakıf ve evrensel kültüre sahip bir yazardır. Bununla beraber o, güzel ahlak sahibi ve hayal gücü çok kuvvetli olan bir şahsiyettir.*” ifadelerini kullanmıştır.³⁶

²⁹ Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-Arabî*, 1023.

³⁰ Edhem, *Şu'arâu'l-muâsırîn*, 2/266.

³¹ Abdulbasit Bedir, *Kadayatu'l-hedaseh*, https://www.قضيه_الحدائثة_للدكتور_عبد_الباسط_بدر.com.tr, 3.

³² Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-Arabî*, 1019.

³³ Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/320.

³⁴ 'Abbas, *Sûretu'l-beyaniyyetu fi şi'ir Halil Mutrân*, , 9.

³⁵ Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-Arabî*, 1032.

³⁶ Edhem, *Şu'arâu'l-muâsırîn*, 2/266.

Birçok şairi etkileyen Mutrân öncü kişiliği nedeniyle kendisinden sonra gelen şairler tarafından farklı unvanlarla nitelendirilmiştir. Bu unvanlar 'Arap ülkelerinin şairi', 'iki ülkenin (Mısır ve Lübnan) şairi' ve 'asrın en büyük şairi' gibi yüceltici sözlerle sıralanabilir.³⁷

3. Eserleri

Halil Mutrân'ın Fransızca ve İngilizceden Arapçaya kazandırdığı eserlerinin yanı sıra kendisinin Arapça yazdığı eserlere kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Dîvân: 1908'de Kahire'de basılan eser tek cilt ve 312 sayfadan oluşmaktadır. 1949'daki baskısı ise dört cilt halinde 1500 sayfadan ve 30.000 beyitten oluşmaktadır.³⁸

Mir'âtü'l-eyyâm fi mulahhasi't-târîhi'l-âm: (I-II, Kâhire 1897, 1905). Victor Duray'a ait *Le précis d'histoire naturelle* adlı eserin uyarlamalı ve şerhli tercümesidir. Eserde 1896 yılına kadar insanlık tarihi ele alınmıştır.³⁹

Min Yenâbi'i'l-hikme: (nşr. M. Ebü'l-Mecd, Harîsa 1952). Kur'an'dan ve atasözlerinden öğüt ve hikmetler içermektedir.⁴⁰

Merâsi's-su'arâ fi Mahmûd Sâmî el-Bârûdî: (Kahire 1902, 1905, 1908).⁴¹

el-Mûcez fi'l-iktisâdi's-siyâsî: (I-V, Kahire 1913). Fransız Paul Leroy-Beaulieu'nün *Précis d'économie politique* (1888) adlı eserinin Hâfız İbrâhim ile birlikte Arapça'ya tercümesidir.⁴²

Terbiyetü'l-irâde: (Kahire 1968). Jules Payot'nun *L'éducation de la volonté* adlı eserinin çevirisidir.⁴³

Shakespeare'in Macbeth: (*Mâkbet/Mekbet*, Kahire 1913,1950), *Hamlet* (Kahire 1943), *Othello* (Otül, Kahire 1913) ve *The Merchant of Venice* (Tâcirü'l-Benedekıyye, Kahire1927), Pièrre Corneille'in *Le Cid*,

³⁷ Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fi's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk- Ebu's-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halil Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târihu'l-ebabi'l-Arabî*, 1017; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/320.

³⁸ Özdemir, "Halil Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fi's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halil Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târihu'l-ebabi'l-Arabî*, 1017; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/320.

³⁹ Özdemir, "Halil Mutrân", EK-1/520-522; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/320; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fi's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halil Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târihu'l-ebabi'l-Arabî*, 1017.

⁴⁰ Özdemir, "Halil Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fi's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halil Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târihu'l-ebabi'l-Arabî*, 1017.

⁴¹ Özdemir, "Halil Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fi's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halil Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târihu'l-ebabi'l-Arabî*, 1017.

⁴² Özdemir, "Halil Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fi's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halil Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târihu'l-ebabi'l-Arabî*, 1017.

⁴³ Özdemir, "Halil Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fi's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halil Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târihu'l-ebabi'l-Arabî*, 1017.

Cinna ve Polyeucte (Kahire 1951), Victor Hugo'nun *Hernani*, Alfred de Musset'in *Nights of May and of October* adlı eserini Arapça'ya çevirmiştir. Bu çevirilerin hepsi Kahire Dârü'l-cîl tarafından basılmıştır.⁴⁴

el-Kazâ ve'l-kader: (Kahire 1976). Beş perdelik bir tiyatro eserinin tercümesidir.⁴⁵

el-Fellâh: (Kahire 1936).⁴⁶

Erâcîz ile's-şebâb fî ahdesi vesâ'ili'n-necât mine'l-ahlâk ve'l-âdâb: (Harîsa 1951). 102 recez kasidesinden (urcûze) oluşan bir divandır.⁴⁷

et-Tugât: (Beirut1949). Raîf Hûrî tarafından derlenen şiir koleksiyonudur.⁴⁸

Ervâ'u mâ keteb: (nşr. M. Sabrî, Kahire 1960).⁴⁹ *Muhtâru Dîvânî İbn Kalâkıs*: (Kahire 1905).⁵⁰

4. el-Mesâ' (Akşam) Şiiri

Kelime anlamı *akşam* olan ve 40 beyitten oluşan şiir, Halîl Mutrân'ın hasret, ıstırap, serzeniş gibi aşk temalarının işlendiği ve duygu yoğunluğunun yaşandığı en önemli şiirlerinden biridir.

4.1. Şiirin Yazılma Sebebi

Halîl Mutrân'ın 'el-Mesâ' (Akşam) adlı ünlü kasideyi kaleme almaya iten ilginç ve duygusal bir hikâyesi vardır. Söz konusu hikâye şöyledir: "*Tarih 1902'yi gösteriyordu. Halîl Mutrân şiddetli bir hastalığa yakalanmıştır. Bunun üzerine denizin insana huzur vermesi, dalgaların heybeti, doğanın eşsiz manzarası ve tertemiz kokusu kendisine iyi gelir ve şifa olur ümidiyle arkadaşları onun İskenderiye'ye gitmesini önerirler.*

⁴⁴ Özdemir, "Halîl Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halîl Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fî's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halîl Mutrân fî mesâdiri'l-'Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halîl Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-'Arabî*, 1017.

⁴⁵ Özdemir, "Halîl Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halîl Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fî's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halîl Mutrân fî mesâdiri'l-'Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halîl Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-'Arabî*, 1017.

⁴⁶ Özdemir, "Halîl Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halîl Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fî's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halîl Mutrân fî mesâdiri'l-'Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halîl Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-'Arabî*, 1017.

⁴⁷ Özdemir, "Halîl Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halîl Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fî's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halîl Mutrân fî mesâdiri'l-'Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halîl Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-'Arabî*, 1017; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/320.

⁴⁸ Özdemir, "Halîl Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halîl Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fî's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halîl Mutrân fî mesâdiri'l-'Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halîl Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-'Arabî*, 1017; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/320.

⁴⁹ Özdemir, "Halîl Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halîl Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fî's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halîl Mutrân fî mesâdiri'l-'Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halîl Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-'Arabî*, 1017; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/320.

⁵⁰ Özdemir, "Halîl Mutrân", EK-1/520-522; Cündî, *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*, 2/376; Cuhâ, *Halîl Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fî's-şî'ri'l-'Arabîyi'l-hadîs*, 7; Merzûk-Ebu's-Şevârib, *Halîl Mutrân fî mesâdiri'l-'Arabîyeti ve'l-mu'arrabe*, 11; Serkîs, *el-Mu'cem*, 2/1759; İsmail Edhem, *Halîl Mutrân eş-şâiru'l-ibdâ'î*, 254; Fâhûrî, *Târîhu'l-ebebi'l-'Arabî*, 1017; Ziriklî, *el-A'lâm*, 2/320.

Böylece Mutrân, Kahire'den ayrılarak doğrudan İskenderiye'nin batısında bir deniz kenarına gider. Fakat işler istediği gibi gitmez. Kahire'de bırakıp terk ettiği sevdası aklına gelir ve hastalığına bir de hasret acısı eklenir. Bir taraftan bedeni bir taraftan kalbi ve bir taraftan da ruhu acı çekerken sahile yakın sert bir kaya parçası üzerine oturup düşünceli bakışlar arasında bitkin bir halde duygu ve düşüncelerini dile getirir.⁵¹

4.2. Şiirin Teması ve Vezin Ölçüsü

El-Mesâ adlı şiirde aşk, ıstırap ve sevgiliye serzeniş işlenmiştir. Acı, gözyaşı, özlem ve bir de küçük bir umut gibi olgular içermektedir. Aşka yakalananlar için tabiat bir sığınak olarak aktarılmış ve tabiatın, kederden kurtulmak için güvenli bir liman olduğu işlenmiştir. Şiirde sevgiliye duyulan özlemle beraber buruk bir serzeniş ve canlı bir tabiat tasviri söz konusudur. Öyle ki tabiat, bir insan gibi şairin hüznün ve sevincine ortak olmaktadır. Kelimelerle çizilen bu tabiat manzarası Mutrân'ın gönül dünyasında derin izler bırakmaktadır. Umutsuzluğun, çaresizliğin ve bıkkınlığın duyurulmaya çalışıldığı şiirde hüznün ve keder insan ruhunu doldurmakta ve onu karamsarlığa sürüklemektedir. Şiirde dikkat çekici kelimeler kullanan Mutrân ruh halini yansıtan, mânası etkileyici sözcüklerle düşüncelerini ifade etmiştir.

Eski Arap şiirinin özellikleri arasında genel olarak şiirin bir ahenk içinde ve hususi bir tarzda okunması kriteri yer almaktadır.⁵² el-Mesâ şiirinde de "ahenk bütünlüğü-وحدة الإيقاع" söz konusudur. Ancak şair, el-vahdetu'l-'udviyyetu (organik bütünlük) ilkesini temel almıştır. Zaten bu anlayışa ilk temas eden kişinin Mutrân olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla ona göre konu bütünlüğü çok önemlidir.⁵³ Arapça'ya "Uṭayl" (عطيل) adıyla çevirdiği William Shakespeare'in *Othello* adlı eserinin önsözünde bu konuya açıklık getirmiştir. Oyuna yazdığı mukaddimede, kasidenin aynı konuyu ihtiva etmesi gerektiğini dile getirmiş ve aksi durumda zihinde bir karmaşanın olacağına vurgu yapmıştır.⁵⁴ Tüm bunlarla beraber el-Mesâ şiirini eski Arap geleneğini takip ederek oluşturmuştur. Şöyle ki;

Bir vezni meydana getiren bölüm, cüz olan tef'île, aruzda mevcut bulunan vezinleri teşkil etmektedir.⁵⁵ Şiir, "Kâmil" vezin ölçüsüyle yazılmıştır. Kâmil vezin ölçüsü el-Halîl b. Ahmed el-Ferâhîdî (öl. 175/791) tarafından tespit edilen on beş vezin ölçüsünden birisidir.⁵⁶

دَاءُنُ أَلْمَمِ | فَخِلْتُ فِيهِ | هِ شِقَائِي
مُتَّفَاعِلُنْ | مُتَّفَاعِلُنْ | مُتَّفَاعِلُنْ
مِنْ صَبَوْتِي | فَتَضَاعَفْتُ | بُرْحَائِي
مُتَّفَاعِلُنْ | مُتَّفَاعِلُنْ | مُتَّفَاعِلُنْ

4.3. Şiirde Yer Alan Bazı Söz Sanatları

İtnâb, cinâs, kinâye gibi belâgat sanatlarının aksine teşbîh ve isti'âre sanatları, kasidede yoğun bir şekilde işlendiğinden ayrıca tabloda verilmiş ve ayrı birer başlık altında değerlendirilmiştir. Fakat şiirde yer alan diğer bazı belâgat sanatlarına, makta'lar anlam açısından ele alınırken temas edilmiştir. Mesela kaside tümüyle incelendiğinde cinâs sanatının sadece bir yerde geçtiği görülmektedir. O da yirmi dokuzuncu beyitte yer alan عبرة ve عبرة kelimeleridir.

⁵¹ Hasan Hamis el-Müleyci, *el-Edebu ve'n-nusûsu, liğayri'n-nâtikine bi'l Arabî* (Riyad: Camiat'u-l Melik'i es-Su'ûd 1989), 253.

⁵² Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-1: Câhiliye Dönemi* (Kayseri: Fenomen yayınları, 2014), 116.

⁵³ Ahmed Şevkî Dayf, *Fi'n-nakdi'l-edebe, thk. Abdusselâm* (Kahire, Dâru'l-Me'ârif, 1424/2004), 158.

⁵⁴ William Shakesoeare, *Othello*, çev. Halil Mutrân (Dımaşk: Dâru't-Tenevvu'i-Sekâfi, t.y.), 66.

⁵⁵ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-1: Câhiliye Dönemi*, 118.

⁵⁶ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-1: Câhiliye Dönemi*, 119.

4.3.1. İsti'âre Sanatı

Beyân ilminin en önemli konularından olan ve bir nevî mecâz türlerinden sayılan isti'âre, hakikî ve mecâzî mânalar arasındaki benzerlik alâkasından dolayı bir kelimenin mânasını geçici olarak başka bir kelime yerine kullanmaktır. Ayrıca burada hakikî mânayı kastetmeye engel bir karinenin bulunması gerekir. İsti'âre, müşebbeh ve müşebbehun bih lafızlarının zikredilmesi veya hazfedilmesi açısından isti'âre-i tasrîhiyye ve mekniyye olarak ikiye ayrılmaktadır. İsti'âre-i tasrîhiyye, müşebbeh'in hazfedildiği, müşebbehun bih'in açıkça zikredildiği isti'âre iken isti'âre-i mekniyye, müşebbehun bih lafzının hazfedildiği ve müşebbehun bih ile ilgili bir hususla ona işaret edilen isti'âredir.⁵⁷

Şiirde tespit edilen İsti'âre sanatı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Açıklama	Tür	Mısra
Burada iki zayıf nesne olan beden ve kalp hastalığı, kendisine hükmedilen (kuvvetli) insana benzetilmiştir. Dolayısıyla "insan" olan müşebbehun bih lafzı hazfedilmiş ve onunla ilgili olan bir şey ile işaret edilmiştir. O da <i>إستبدا</i> fiilidir.	Mekniyye	يا للضعيفين إستبداً بي وما
Burada elbise insan vücuduna benzetilmiştir. Çünkü elbise müşebbeh; vücut müşebbehun bihtir.	Mekniyye	وغلالة رتت من الأذواء
Burada şair denizi insana benzetmiştir. Dolayısıyla "insan" olan müşebbehun bih lafzı isti'mal edilmemiş ve onunla ilgili olan bir şey ile ona işaret edilmiştir. O da <i>فيجيبني</i> fiilidir.	Mekniyye	فيجيبني براجة الهوجاء
Mutrân, burada altını, akan suya benzetmiştir. "su" olan		

⁵⁷ Nusrettin Bolelli, *Belâgat; Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2012), 90.

müşebbehun bih lafzı hazfedilmiş ve levazımlarından olan "seyl" ile ona işaret edilmiştir.	Mekniyye	والشمسُ في شفقٍ يسيلُ نُضارُهُ
Şair, güneşin batarken oluşturduğu manzarayı aynaya benzetmiştir. Dolayısıyla "ayna" olan müşebbehun bih lafzı zikredilmiştir.	Tasrîhiyye	فرايْتُ في المرآةِ كيفَ مسائي

4. 3. 2. Teşbîh Sanatı

Belli gayelere istinaden bir teşbîh edatı vasıtasıyla ortak özellikten dolayı bir şeyi başka bir şeye benzetmeye teşbîh denir.⁵⁸ Teşbîhin unsurları; müşebbeh, müşebbehun bih, vech-i şebeh ve teşbîh edatı olmak üzere dördtür. Kısımları ise teşbîh-i mürsel (teşbîh edatı zikredilen), teşbîh-i mü'ekked (teşbîh edatı hazfedilen), teşbîh-i mücmel (teşbîh yönü hazfedilen), teşbîh-i mufassal (teşbîh yönü zikredilen) ve teşbîh-i belîğ (teşbîh yönü ve teşbîh edatı hazfedilen) olmak üzere beştir.⁵⁹

Bir şiirin özellikle mâna yönünden şekillenmesinde "benzetme sanatı"nın rolü yadsınamaz. Herhangi bir şairin, yazdığı şiirde hayal gücünü kullanması ve bunun sonucunda ölümsüz bir eser çıkarması pek önemlidir. Ancak bunu gerçekleştirebilmesi için büyük ölçüde edebiyatın/belâğatin sanatlarından yararlanması gerekir. Bunlar arasında teşbîhin en etkili silahlardan olduğu muhakkaktır. Halîl Mutrân da kasidesinde bu sanata yer vermiştir. Hastalık ve aşkın girdabında bocalayan şair, duygu ve düşüncelerini teşbîh sanatına başvurarak en güzel şekilde ifade etmiştir.

Teşbîh Yön	Teşbîh edatı	Müş. bih	Müşebbeh	Teşbih Türü	Mısra
-----	Kef/ك	Kaya/صخرة	Kalp/قلب	Mücmel	قلباً كهني الصخرة الصماء
-----	Kef/ك	Gözyaşı/دمعة	Hi (güneş) Zamiri	Mücmel	وتفطرتُ كالدمعة الحمراء
-----	-----	Saçmalık/عَبَثٌ	Gezmek الطواف /	Belîğ	عَبَثٌ طوافي في البلاد وعلة
-----	-----	Hastalık/علة	Sürgün/المنفي	Belîğ	علة في

⁵⁸ Ali el-Cârim-Mustafa Emîn, *el-Belâğatu'l-vâdîha* (Beirut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfe, t.y.), 16.

⁵⁹ Cârîm-Emîn, *el-Belâğatu'l-vâdîha*, 17-20; Bolelli, *Belâğat; Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri*, 38-40.

					علة منفاي
Çileler/مكاره	Kef/ك	Çile Dalgası/ موج مكارهي	Deniz Dalgası موج البحر	Mufassal	يَنْتَابُهَا مَوْجٌ كموج مكارهي
-----	-----	Altın/نُضَارُ	Şafak/شَفَقِي	Belîğ	في شَفَقِي يسيلُ نُضَارُهُ

İskenderiye’de bulunan şair, denize nâzır bir halde ünlü kasidesinin girişine şu mısralarla başlamaktadır:

من صَبَوْتِي فَتَضَاعَفْتُ بُرْحَائِي داءَ أَلَمٍ فَخِلْتُ فِيهِ شَفَائِي
 فِي الظُّلْمِ مِثْلُ التَّحَكُّمِ الضُّعْفَاءِ يَا للضعيفين إستبدًا بي وما
 وَغِلَالَةَ رَثَّتْ مِنَ الأَدْوَاءِ قَلْبٌ أَذَابَتْهُ الصَّبَابَةُ وَالْجَوِي
 فِي حَالِيِ التَّصَوُّبِ وَالصُّعْدَاءِ وَالرُّوحُ بَيْنَهُمَا نَسِيمٌ تَنَهَّدِ
 كَدْرِي وَيُضْعِفُهُ نُضُوبٌ دِمَائِي وَالْعَقْلُ كَالْمَصْبَاحِ يَغْشَى نَوْرَهُ

Bir hastalık başıma geldi ki, bu hastalığım, gönül yarama şifa olacağını sanmıştım. Ne var ki acılarım katbekat arttı.

Ey güçsüz bedenim ve kalbim! Zayıfların hükmetmesi kadar acı bir zulüm var mıdır?

Aşk ve muhabbetin tükettiği kalbim, ilaçlar yüzünden yıpranan bedenim! İlaçlardan dolayı yıpranmış iç organlarım.

İkisi arasında hışırdayan/gürleyen bir rüzgâr gibidir ruhum, inilti ve huçırık halinde,

Kederim, aklımın nurunu örterken tükenmekte olan kanım, aklımı daha da zayıf düşürdü.⁶⁰

Şair, yakalandığı hastalıktan kurtulmak ve şifa bulmak adına İskenderiye’ye sığınmaktadır. Burada sevgilisini hatırlamakta ve ona özlem duymaktadır. Bu nedenle gurbetin yarar sağlamadığını tam tersine acısına acı kattığını şikâyetçi bir üslupla dile getirmektedir. Neredeyse aklını kaybedeceğini ve etrafında olanları sağlıklı bir şekilde müşahede edemediğini anlatmaktadır.

Yukarıdaki makta’da yer alan bazı kelimeler şairin halet-i rûhiyesini belirtmektedir. صبوة kelimesi “gençlik cehaleti-جهلة الفتوة” anlamına gelmektedir.⁶¹ Muhtemeldir ki gençken sevgiliyle yaşadığı gençlik hatıralarına vurgu yapmıştır. Zira kendisi henüz Zahle’de iken akrabası olan Necla es-Sabbâğ adlı kızla bir gönül ilişkisi yaşamıştır. Uzun bir sürenin ardından onunla karşılaşınca ona duyduğu özlemine şu mısradan dile getirmiştir:

هل تذكرين ونحن طفلان عهدا بزحلة ذكره غنم

Hatırlıyor musun, çocukken biz, hatırlanması bile ganimet olan Zahle’deki günleri.⁶²

⁶⁰ Halil Mutrân, *Divânu Halil Mutrân* (Kahire: Dâru’l Me’ârif, 1949), 144.

⁶¹ Ebu’l-Kâsım Cârullâh Mahmud b. Ömer ez-Zamehşerî, *Esâsu’l-belâga* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1998), 1/535.

⁶² Mehmet Yalar, “Halil Mutrân ve Romantik Edebi Kişiliği”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/1, (200), 6-15.

Yine şairin kullandığı الصبابة kelimesi, “şiddetli tutku-الولع الشديد” anlamına gelmektedir.⁶³ Burada şair, sevgilisine olan derin aşkını anlatmak istemiştir. Ayrıca şair tarafında benzer bir sözcük daha kullanıldığı görülmektedir. O da الجوى kelimesidir. Bu kelime “aşk yangını-حرقه الحب” anlamını haizdir.⁶⁴ غلالة kelimesine gelince, “ince/tül elbise-الثوب الرقيق” anlamındadır. Bu sözcük, bedenden kinâyedir. Şair burada zayıf ve hasta bedenini eski ve çürümüş bir elbiseye benzetmiştir. Yine beyitte yer alan يا للضعيفين إستبدًا ifadede de teşhîs (kişileştirme) sanatı vardır. Sanki şair, “Vay be! Rezil/adi iki zayıf! Bana hükmediyorlar/beni eziyorlar” diyerek hem şaşkınlığını hem de hayıflanışını vurgulamak istemiştir. Burada iki zayıf nesneye insana özgü olan إستبدًا fiili nispet edilmiştir.

Makta'ya tekrar bakılınca داء ألم cümlesinde “mecâz-ı aklî sanatı” görülmektedir. Mecâz-ı aklî, bir fiili, bir ilgi sebebiyle mütekellime göre gerçek failinden başkasına isnâd etmektir. Yani her hangi bir eylemi, gerçek failine değil de başkasına isnâd etmeye denir.⁶⁵ Söz konusu ifadede hastalık, gerçek mânada acı veremez. Sadece bir vesiledir. Gerçek fail Allâh Teâlâ'dır. الجوى أذابته الصبابة والجوى ifadesinde de “mecâz-ı aklî sanatı” söz konusudur. Gerçek fail Allâh Teâlâ'dır.

والعقل كالمصباح يَغشَى نوره كَدَرِي وَيُضَعِفُهُ نُضُوبٌ دِمَائِي

Yukarıdaki beyitte; şairin beşinci beytinde “teşbîhu't-temsîl sanatı” görülmektedir. Yani burada teşbih yönü (vech-i şebeh) değişik birkaç unsurdan meydana gelmiştir. Şöyle ki, teşbîh yönü, bir şey değil de bir şekil ise buna teşbîhu't-temsîl denir.⁶⁶ Burada vech-i şebeh şudur: Aşk ve ayrılık sebebiyle bedendeki kanın eksilmesi, şairin aklının ferini söndürmekte ve onu zayıf düşürmektedir. Zira bedende azalan kan, kandildeki (akıl) yakıtın (nur) azlığıyla teşbîh edilmiştir.

Aşağıdaki mısralarda arzu ve umutlarının her şeyini yok ettiğini ifade eden Mutrân, aklından ve sonsuzluğa işaret eden son nefesinden başka varlığına delalet eden hiçbir belirtinin kalmadığını anlatmaktadır. Ayrıca Mutrân, sevgilisinden dem vurarak serzenişte bulunmakta ve aşkı için gençliği ile ebedî hayatını mahvettiğini sitem dolu sözlerle vurgulamaktadır. Hüzün, keder ve ıstıraptan başka bir şey bırakmadığını ve kendisini bir nevi ölüme terk ettiğini anlatmaktadır. Hiçliği temenni eden şair, üzüntüsünü şu beyitlerinde dile getirmektedir:

هذا الذي أَبْقَيْتَهُ يَا مُنْيَتِي مِنْ أَضْلَعِي وَحَشَّاشَتِي وَذَكَائِي
عَمْرَيْنِ فِيكَ أَضَعْتُ لَوْ أَنْصَفْتَنِي لَمْ يَجْدُرًا بِتَأْسُفِي وَبُكَائِي
عَمَرَ الْفَتَى الْفَانِي وَعَمَرَ مُحَلَّدٍ بَبِيَانِهِ لَوْلَاكَ فِي الْأَحْيَاءِ
فَعَدُوْتُ لَمْ أَنْعَمْ كَذِي جَهْلٍ وَلَمْ أَغْنَمْ كَذِي عَقْلٍ ضَمَانَ بَقَاءِ

Ey sevgilim! İşte bende bıraktıkların: güçsüzlüğüm, son nefesim ve aklım!

Senin için iki hayatımı harcadım, insaf etseydin bana, ağlamama ve üzüntülerime değmezdi.

Sevgilim! Sen olmasaydın eğer, gençliğimi ve edebî hayatımı harcamazdım.

Cahil gibi hayatından zevk almayan, hayatının kıymetini bilen akıllı kimse gibi olamayan birine döndüm.⁶⁷

Yukarıdaki makta'da göze çarpan bir kelime vardır. Bu sözcük, ilk beytin ikinci mısrasında yer alan الحشاشة kelimesidir. Söz konusu kelime, “hastalıktan doğan hayat/ruh kalıntısı-بقية الروح من المرض” an-

⁶³ Ebû Bekr Muhammed b. Şemsiddîn er-Râzî, *Muhtârû's-sihâh* (Dimaşk: Dâru'l-Feyhâ, 2010), 249.

⁶⁴ Râzî, *Muhtârû's-sihâh*, 95.

⁶⁵ Bolelli, *Belâgat; Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri*, 160.

⁶⁶ Bolelli, *Belâgat; Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri*, 55.

⁶⁷ Mutrân, *Divanu Halil Mutran*, 144.

lamını iktiza etmektedir.⁶⁸ Şair, hastalığın verdiği bitkinlikle özlem duygusunun harmanlandığı psikolojik halini belirtmektedir.

Yine yukarıdaki dörtlüğe bakıldığında “itnâb sanatı” görülmektedir. Yani ara söz olan bu sanat, bir gaye için irapta yeri olmayan bir veya birden fazla cümlelerin eklenmesi suretiyle yapılan sanattır.⁶⁹ Şöyle ki makta'nın ikinci beytinde yer alan عمرني ifadesinin ardından gelen ve üçüncü beytin ilk mısrasında ifade edilen عمرَ الفتى الفانى وعمرَ مُحَلِّدٍ ifadesi, itnâb sanatına işarettir. Yani “zikru'l-hâs ba'de'l-âh” işlemi gerçekleştirilmiştir. عمرني kelimesiyle genel bir ifade kullanılmış ve bu ifadenin neler olduğu bir sonraki beyitte açıklanmıştır. ذو عقلٍ ve ذو جهلٍ kelimelerinde ise “tibâk sanatı” vardır.

Aşağıda gelen mısralarda şair, içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için tabiata sığınmakta ve tabiatı, kederden kurtulmak için güvenli ve sığınılacak bir liman olarak görmektedir. Aşk, insan yaşamında en zor tecrübelerden sayan Mutrân, yanı sıra âşik olmayı bahtsızlık olarak tanımlamaktadır. Buna rağmen sevginin ve aşkın hayatta en güzel şey ve hayatın kaynağı olduğunu şu beyitlerinde dile getirmektedir:

يا كوكباً من يهتدي بضياؤه	يهديه طالعُ ضلالةٍ ورياءٍ
يا مورداً يسقي الورودَ سراؤه	ظمماً إلى أن يهلكوا بظمَاء
يا زهرةً تُحْيِي رواعي حُسْنِهَا	وْتُمِيتُ ناشقَهَا بلا إزعاءٍ
هذا عتابك غيرَ أني مُخطئٌ	أيرامُ سَعْدٌ في هوى وحسناءٍ
حاشاك، بل كُتِبَ الشَّقَاءُ على الورى	والحبُّ لم يبرحَ أحبَّ شقاءٍ
نعمَ الضلالةُ حيثُ تُؤنسُ مُقلتي	أنوارُ تلكَ الطلعةِ الزهراءِ
نعمَ الشفاءُ إذا رويتُ برشفةٍ	مكذوبةٍ من وهَمِ ذاكِ الماءِ
نعمَ الحياةُ إذا قضيتُ بنشقةٍ	من طيبِ تلكِ الروضةِ الغناءِ

Ey yıldızım! Kim ışığıyla yol bulmak isterse onu dalalet ve riyaya götürürsün.

Ey serabınla gülleri sulamış gibi yapıp susuzluktan ölünceye kadar susuz bırakan pınarım!

Ey çiçeğim! Güzelliğini gözeteni yaşatırsın. Seni gözetmeyip koklayanı da öldürürsün.

Bu senin kınamandır, ama ben hatalı değilim. Mutluluk güzellikte mi aranır?

Masumsun sen. Mutsuzluk insanlara yazılmıştır. Ve hâla en güzel bahtsızlıktır aşk!

Ne güzeldir aşkında kaybolmak! Şu görünen çiçeklerin ışıkları göz pınarımı aydınlatıyor.

Ne güzeldir sende şifa bulmak! Şu hayal olan yalancı sudan içtiğim zaman.

Ne güzeldir varlığında hayat bulmak! Şu zengin bahçenin güzel kokusunu çekerken yüreğime.⁷⁰

Mutrân, yukarıdaki mısraların ilk üç beytine nekre-i gayr-i maksûde üslûbuyla başlamıştır. Bu üslupla sevdiğini, şahsı teşhis edilmeyen bir varlık olarak görmektedir. Zira Mutrân, sevgilisini bir insandan ziyade insanlar tarafından kutsal ve değerli sayılan cansız nesnelere benzetmiştir. Dolayısıyla sevgilisini tabiatın güzelliğiyle eş tutmuş ve onu gökyüzünde süzülen bir yıldıza, hayat kaynağı olan bir pınara ve aşkın sembolü olan bir çiçeğe benzetmiştir.

⁶⁸ Arif Erkan, *el-Beyân* (İstanbul: Yasin Yayınları, 2012), 1009.

⁶⁹ Bolelli, *Belâgat; Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri*, 336.

⁷⁰ Mutrân, *Divânu Halîl Mutrân*, 144.

Aynı şekilde yukarıdaki ilk üç beyitte “kinâyeye sanatı” mevcuttur. Kinâyeye, mekniyyun ‘anh’a (kinâyede kast olunan mâna) göre üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar mekniyyun ‘anh açısından sıfat olan, mevsuf olan ve nispet olan kinâyelerdir.⁷¹ Söz konusu beyitlerde kinâyeyin mevsûf kısmı işlenmiştir. Beyitlerde şair, onda bıraktığı derin acılardan ötürü sevgilisinin yaptıklarından dem vurmaktadır. Çünkü şairi bu hale getirin sevdasıdır. Dolayısıyla şair, yıldız, pınar ve çiçek ibareleri ile kinâyeye yoluyla sevgilisini kastetmiştir.

Mısraların sonunda yer alan ve medh ifadeleriyle başlayan beyitlere bakıldığında aralarında küçük nüanslar olsa da hüsnü’t-ta’lîl sanatının güzel bir şekilde işlendiği görülmektedir. Hüsnü’t-ta’lîl ise bir şair veya edebiyatçının belli bir illeti inkâr edip ifadeye bir letafet vermek için gayr-ı maruf bir illet zikretmesidir.⁷² Şöyle ki, aşta kaybolmak, şifa bulmak ve hayat bulmak ifadeleri maruf olan bir illetten kaynaklanmamıştır. Zira burada maruf olan sebep levâzimat-ı beşeriyedir. Yani şifa için ilaç gerekir. Hayat için ruh, beden, su vs. gerekir. Fakat şair burada bir incelikten dolayı tüm bu levâzımları sevgilisiyle eş değer tutmuştur. Sevgilisi onun için bir ilaç, bir beden, bir ruh ve bir su mesabesindedir. Yani yaşama sebebidir.

Kasidenin girişinde de bahsettiğimiz gibi Mutrân, hastalığına şifa olur diye İskenderiye’ye gitmiştir. Fakat şair, denizin muhteşem manzarası ve tertemiz kokusunun bedenine iyi geleceğine inansa da bu muhteşem tabiatın manzarası, içine düştüğü kara sevdaya merhem olamayacağını, dolayısıyla şifa bulamayacağını anlamıştır. Bu nedenle gurbette şifa aramanın abes ve beyhude olduğunu vurgulamıştır. Bu durumun kendisini daha da yıprattığını ve acı üstüne acılar yaşattığını ifade eden şair, ıstrabı sembolize eden şu beyitlerinde duygularını söyle dile getirmiştir:

فِي غَرِيْبَةٍ قَالُوا تَكُوْنُ دَوَائِي	إِنِّي أَقَمْتُ عَلَيَّ التَّعَلُّةَ بِالْمُنِي
أَيُّلَطِّفُ النِّيْرَانَ طَيِّبُ هَوَاءِ	إِن يَشْفِيْ هَذَا الْجِسْمَ طَيِّبُ هَوَائِهَا
هَلْ مَسْكَةٌ فِي الْبُعْدِ لِلْحَوْبَاءِ	أَوْ يُمْسِكُ الْحَوْبَاءَ حَسَنُ مَّقَامِهَا
فِي عِلَّةٍ مَنْفَايَ لِاسْتِشْفَاءِ	عَبَثْتُ طَوَافِي فِي الْبِلَادِ وَعِلَّةِ
بِكَابَتِي مَتَفَرِّدٌ بِعَنَاءِ	مَتَفَرِّدٌ بِصَبَابَتِي مَتَفَرِّدٌ

Şifa olduğunu söyledikleri gurbette arzularımla/hayallerimle avunarak kaldım.

Buranın temiz havası bana şifa verse de, güzel kokulu havası ateşleri dindirir mi?

Buraların güzelliği ruhumu burada tutar mı; peki ya ruhumu uzakta tutmaya imkân var mı?

Şifa için gurbette bulunmam, dert içinde derttir. Diyar diyar dolaşmam beyhudedir!

Özlemimle baş başayım, tasamla baş başayım, çilemle baş başayım.⁷³

Daha önce de ifade edildiği üzere kaside, bir bütün olarak incelendiğinde mısralar arasında derin mânaların görüldüğü, bazı nüktelere işaret edildiği ve söz sanatlarından birtakım konuların işlendiği müşahede edilmektedir. İlk beyitte أَقَمْتُ ifadesi yer almaktadır. Bu fiili kullanarak bulunduğu yerde uzun bir süre kaldığına vurgu yapmıştır. Söz konusu beytin ikinci mısrasında ise غَرِيْبَةٍ kelimesini kullandığı görülmektedir. Burada biri fiil diğeri isim olmak üzere iki zıt mânanın bir arada kullanılması olan “tübâk sanatı” söz konusudur. Yani “ikâmet” ve “sefer” olgusu mevcuttur. Aynı durum

⁷¹ Bolelli, *Belâgat; Beyân-Me’ânî-Bedi’ İlimleri*, 172

⁷² Sa’uddîn Mes’ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn et-Teftâzânî, *Muhtasarul-me’ânî* (İstanbul: Salâh Bilici Kitabevi, t.y.), 409.

⁷³ Mutrân, *Dîvânü Halil Mutrân*, 144-146.

makta'nın dördüncü beyitte yer alan علة ve استشفاء kelimelerinde de mevcuttur. Yani "hastalık" ve "şifâ" olgusu vardır.

Yine غربة sözcüğünü nekre kullanması da "tenfir/nefret ettirme" içindir. Zira nekre bir kelime belirsizliği ifade eder. Yani gurbette şifa bulamadığını, tam aksine gurbetin derdine dert eklediğini ifade eden şair, bu durumdan doğan rahatsızlığını vurgulamak istemiştir. Makta'da geçen قالوا ifadesinde "itnâb sanatı"nın olduğu tekrar görülmektedir.

İkinci beytin başında yer alan إن edatı her ne kadar şart edatı olsa da burada ان edatının başında yer alan hemzenin "inkârî" mânasında olduğu muhtemeldir. Zira şair bu ifadeyle 'buranın temiz havası bana şifa verse de' demekten ziyade 'buranın temiz havası bana şifa vermiyor' kastında bulunmuştur. Son beyitte yer alan صبابة ve كآبة kelimeleri ise şairin ruhsal çöküntü içinde olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Yine makta'nın son beyti olan (متفردٌ بصبابتي...) fasl sanatı vardır. Lügatte iki şeyi birbirinden uzaklaştırmak ve ayırmak olan fasl, terim olarak ise bir cümleyi bağlaç (vâv atıf harfi) kullanmadan diğer cümleye atfetmektir.⁷⁴ Fasl, beş yerde gerçekleşir. Bunlardan birisi de ikinci cümlelerin birinci cümlelerin te'kîdi olmasıdır.⁷⁵ Mutrân bu dizeleriyle sıkıntı ve zorluğun had safhada olduğuna işaret etmek istemiştir. Ayrıca صبابة kelimesi كآبة kelimesine, bu kelime de عناء kelimesine takdim edilmiştir. Bu dizilişte bir inceliğin olduğu hissedilmektedir. Yani şair önce aşk acısı çekmektedir. Bu aşk acısı onu ruhi bunalıma sürüklemekte nihayet bu bunalım da ona fazlasıyla meşakkat yaşatmaktadır.

Şair, aşağıda gelecek mısralarında şikâyetçi bir üslup kullanmıştır. Şöyle ki; akşamın batımına yakın bir sırada, sahilin kenarında bir kaya parçasına oturan şair, muhteşem manzarayı seyrederken aşk sarhoşluğu yaşamaktadır. Hazin duygularını, efkârını ve hatıralarını denize şikâyet etmektedir. Fakat aynı sıkıntıları şiddetli fırtınadan çeken denizin verdiği cevap karşısında daha çok içlenmekte ve şaşırılmaktadır. Kendisini dalgaların çarpması sonucu acı duyan sert bir kayaya benzetir ve onun gibi acı hissetmeyen, duyguları olmayan cansız bir kaya parçası olmayı arzular. Ayrıca kâinatın her tarafına karanlıkların çöktüğünü ve bunun karşısında sanki ruhunun bedeninden ayrıldığını hisseder ve bunu seçtiği kelimelerle dile getirir. Güneşin batmaya başlaması ve ufuktan hüznü kızılsı bir renk çökmesi Mutrân'a ömrünün sonbaharını anımsatır:

شاكٍ إلى البحرِ اضطرابَ خواطري	فيجيبني بريحه الهوجاءِ
ثاوٍ على صخرٍ أصمٍّ وليت لي	قلباً كهذي الصخرة الصماءِ
ينتابها موجٌ كموجٍ مكارهي	ويفتُّها كالسُّقمِ في أعضائي
والبحرُ حَقَّاقُ الجوانبِ ضائقٌ	كمدّاً كصدري ساعةَ الإمْساءِ
تغشى البريةَ كُدْرَةً وكأنها	صعدتْ إلى عينيَّ من أحشائي
والأفقُ معتكِّرٌ قريحٌ جفنه	يُغضي على الغمراتِ والأقْداءِ

Yakındım denize hatıralarımın kabarmasını, deniz de şiddetli fırtınalardan çektiği acıyla cevap verdi bana.

Sert bir kayanın üstüne oturdum, keşke benim de bu sert kaya gibi katı bir kalbim olsaydı.

Hüzün dalgalarım gibi dalgalar da kayaya çarpmakta, bedenimi parçalayan hastalık gibi dalgalar da kayayı ufalamaktadır.

Denizin sahiline acılarım çöktüğü gibi, akşamın bu saatlerinde de gönlümü keder kapladı.

⁷⁴ Abdulkâhir el-Cürcânî, *Delâilu'l-i'câz*, thk. Mahmud Şâkir (Kâhire: Matba'atu'l-Medenî, 1992), 223-249.

⁷⁵ Bolelli, *Belâgat; beyân-me'ânî-bedi' ilimleri*, 334.

Kâinatı bir bulanıklık kaplıyor, sanki bu kararı içimin derinliklerinden gözlerime doğru yükselmekte.

Ufuk bulanık ve göz kapakları yaralıdır. Havada uçuşan toz toprak ve acıları, kısıp gözle seyrediyor.⁷⁶

İlk iki beytin başında “icâz-ı hafz sanatı” görülmektedir. Bu sanat düşünme yoluyla yapılan kısaltmadır.⁷⁷ انا شاك kelimesinin önünde hazfedilmiş bir mübteda (özne) yer almaktadır. Bu ifade انا شاك şeklindedir. Aynı kural تا kelimesi için de geçerlidir. Ayrıca فيجيبني ifadesinde yer alan ف harfi burada fâ-ı takibiyye işlevi görmektedir. Yani burada deniz, dalgalar tarafından benzer acıları çektiğini derhal ifade etmektedir.

Makta'nın üçüncü ve dördüncü beyitlerinin ilk mısralarında “teşbîhu'l-maklûb” sanatı söz konusudur. Yani benzetme yönünün müşebbehte, müşebbehun bih'kinden daha kuvvetli olmasıdır.⁷⁸ Üçüncü beytin ilk mısraında şair 'deniz dalgasını' müşebbeh; kendi acılarını ise müşebbehun bih yapmıştır. Hâlbuki tam tersi olmalıydı. Zira insanın, acısı ve çilesi ne kadar yoğun ve fazla olsa da denizin dalgalarına; belirgin ve kuvvetli çarpıntılara eşit olamaz. Şairin, teşbîhu'l-maklûb sanatına yer verme nedeni ise üzüntüsünün çok şiddetli olduğunu belirtmek istemesidir. Dördüncü beytin ilk mısraında da aynı durum söz konusudur. Zira acıdan dolayı insanın kalp atışları, her ne kadar şiddetli olsa da denizin dalgaları gibi sert ve şiddetli olamaz.

Şair, akşamın ve günbatımının etkisindedir. Şairin bulunduğu ortam ve dış mekân batan güneşle birlikte karanlık bir geceye hazırlanmaktadır. Bu hazırlanmada karamsarlık, tedirginlik, üzüntü ve korkunun adeta hayatın son demlerine geldiği görünmektedir. Burada şairin hazin ruh hali, etrafındaki tabiata yansımaktadır. Şair, akşam vakti sahilin kenarında seyrettiği manzarayı etkin bir şekilde tasvîr etmektedir. Düşünceleri, hissettiği romantik duygularıyla birleşince güzel ve bir o kadar da etkileyici bir betimleme ortaya çıkmaktadır. Söz konusu betimlemede kullanılan; 'deniz', 'fırtına', 'kayaya', 'ufuk', 'karanlık', 'kızıl şafak' vs. figürleri ve bunları usta bir şekilde işleyişi şiire ayrı bir değer katmaktadır. Yine güneşin batması şairi duygulandırıp ağlamasına neden olmakta, günün sona ermesi, güneşin ölmesi ve akşam vaktinin kâinata var olan her şeyin üstünü örtmesi, kasidede etkileyici şekilde ele alınmaktadır. Şair, güneşin elveda, gecenin merhaba deyişine şöyle gönderme yapmaktadır:

يا للغروبِ وما بهِ مِنْ عَبرَةٍ	للمُستَهامِ وَعِبرَةٍ لِرَائي
أَوْ لَيْسَ نَزَعاً لِلنَّهارِ وَصَرَعةً	لِلشَّمسِ بَيْنَ جَنَازَةِ الأَضواءِ
أَوْ لَيْسَ طَمَساً لِلْيَقِينِ وَ مَبْعَثاً	لِلشَكِّ بَيْنَ غلائِلِ الظُّلَماءِ
أَوْ لَيْسَ مَحْوًاً لِلوُجودِ إلى مَدى	وَإِبادةً لِمَعالمِ الأَشياءِ
حَتى يَكُونَ النُّورُ تَجديداً لَهَا	وَيَكُونَ شِبهَ البَعثِ عَوْدُ ذُكاءِ

Ne harika güneşin batışı! Âşık biri için acı bir gözyaşı; gören biri için de bir ibrettir!

Güneşin batışı, gündüzün can çekişmesi; güneşin, ışıkların cenazeleri arasında erimesi değil mi?

Yine onun batışı, şiddetli karanlıklar arasında gerçeği örtmek ve şüpheyi canlandırmak değil mi?

Yine onun batışı, bir zamana kadar var olanı silmek, eşyaların görüntüsünü yok etmek değil mi?

Bütün bunlar tâ ki ışığın yeniden doğuşuna ve güneşin tekrar dirilişine kadardır.⁷⁹

İlk beyitte cinâs sanatı vardır: عبرة ve عبرة.

⁷⁶ Mutrân, *Dîvânu Halil Mutrân*, 145.

⁷⁷ Bolelli, *Belâgat; Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri*, 357.

⁷⁸ Bolelli, *Belâgat; Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri*, 77.

⁷⁹ Mutrân, *Dîvânu Halil Mutrân*, 146.

Akşamın ve güneşin batışının verdiği acı, onu çaresizlik içinde yaşlı gözlerle gurûba odaklar. Aynı düşünce yoğunluğunun Tanzimat sonrası Türk şiirinin önde gelen şairlerinden biri olan Ahmet Haşim'in (öl. 1933) 'Merdiven' şiirinde; "Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta"⁸⁰ dizesinde tema ve söyleyiş yönüyle benzerlik içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Mutrân, kasidenin son beyitlerinde gündüzün sona ermesi ve akşamın gelişiyle bütün hâlet-i rûhaniyetiyle sevgilisine odaklanmakta, korku ve ümit; ümitsizlik ve acı arasında onu hatırlamaktadır. Kızıl şafağı seyrederken göz kapakları arasındaki yaş damlaları yüzünden süzülerek akmaya başlamaktadır. Artık şair aşkın en üst doruğunda ve duygu yoğunluğu içindedir. Ve hüznü dolu hislerini semadaki kızılımsı bulutlara benzetmektedir:

والقلبُ بينَ مَهَابَةٍ وَرَجَاءِ	ولقد ذكركَ والنهارُ مُودِّعٌ
كَلِمَى كَدَامِيَةِ السَّحَابِ إِزَائِي	وخواطري تَبْدُو تُجَاهِ نَوَاطِرِي
بِسَنَى الشُّعَاعِ الْغَارِبِ الْمُتَرَائِي	والدمعُ من جَفَنِيَّ يَسِيلُ مُشْعَشِعاً
فَوْقَ الْعَقِيقِ عَلَى ذُرَى سَوْدَاءِ	والشمسُ في شَفَقٍ يَسِيلُ نُضَارَهُ
وَتَقَطَّرَتْ كَالدَّمْعَةِ الْحَمْرَاءِ	مَرَّتْ خِلَالَ غَمَامَتَيْنِ تَتَحَدَّرَا
مُزَجَّتْ بِأَخْرِ أَدْمَعِي لِرِثَائِي	فَكَأَنَّ آخَرَ دَمْعَةٍ لِلْكَوْنِ قَدْ
فَرَأَيْتُ فِي الْمَرَاةِ كَيْفَ مَسَائِي	وَكَأَنِّي أَنَسْتُ يَوْمِي زَائِلاً

Kalbim korku ile umut arasında ve gün 'elveda' derken aklıma düştün.

Dile geldi hatıralarım gözlerimde canlanarak, tıpkı karşımda kan yağdıran bir bulut gibi.

Gözyaşlarım göz kapaklarımdan salına salına akıyor, batan güneşin deniz yüzeyine akseden ışıltıları gibi.

Şafaktaki güneş, kırmızı değerli taş üzerinden zirvedeki siyah dağlar gibi yükselen bulutlar arasında altınımsı ışıltısını saçıyor.

Kırmızı bir damla gibi düşen (kaybolmaya başlayan) güneş, iki bulut arasında süzülmekte.

Sanki evrenin son gözyaşı kendi ağıdım için döktüğüm son gözyaşlarıma karışmakta.

Sanki kâinatın son damlası, sonumun habercisi olarak döktüğüm gözyaşlarının son damlasıyla karışmakta.

Ömrümün sona ereceğini hissederek, aynaya baktım nasılmış benim akşamım (sonum).⁸¹

Şair şiirde gözyaşlarının akışını يَسِيلُ şeklinde muzâri' fiilini kullanarak ifade etmiştir. Çünkü muzâri' fiil süreklilik ifade eder.⁸² Yani şair, burada 'sürekli ağlamaktayım' demek suretiyle üzüntüsünün aralıksız olduğunu belirtmek istemiştir. Yine ادْمَعُ kelimesi cem-i kille sığasıdır. Üzüntüden bitap düşen şair bu ifadeyle, son demlerini yaşadığına, artık akıtacak gözyaşlarının olmadığına ve tükendiğine işaret etmek istemiştir.

Yine ilk beytin ikinci mısraında yer alan مَهَابَةٍ وَرَجَاءِ kelimelerinde "tibâk sanatı" vardır. Aynı şekilde dördüncü beytin ikinci mısraında yer alan سَوْدَاءِ kelimesi ile aynı beytin ilk mısraında yer alan وَالشَّمْسُ kelimesi arasında "tibâk sanatı" mevcuttur.

⁸⁰ Ahmet Haşim, *Piyale Şiir Kitabı, Merdiven Adlı Şiiri*, Hazırlayan; M. Fatih Andı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), 32.

⁸¹ Mutrân, *Dîvânü Halîl Mutrân*, 148.

⁸² Abdurrahman Celâluddîn es-Suyûtî, *el-Behcetü'l-merdiyye*, çev. Mehmet Ali Arslan (İstanbul: Seyda Yayınları, 2013), 9.

النهار مُودِعٌ ve كَلَمَى خواطري ifadelerinde “mecâz-ı akli sanatı” olduğu görülmektedir. Zira gündüz, veda etmez. Aynı şekilde hatıralar da gerçek mânada konuşamaz.

Son mısra incelendiğinde bazı belâgat sanatları tekrar göze çarpmaktadır. Örneğin يَوْمٌ kelimesinde “mecâz-ı mürsel sanatı” vardır. Bu, alâkası benzerlik olamayan fakat bunun dışında başka bir şey olan, esas mânası dışında kullanılan sanattır. Mecâz-ı mürselin alâkaları birden fazladır. “Sebebiyyet-müsebbebiyet”, “mahalliyet-halliyet”, “külliyyet-cüziyyet” gibi ilgiler söz konusudur.⁸³ يَوْمٌ kelimesindeki mecâz-ı mürsel sanatı, mecâz-ı mürselin “külliyyet-cüziyyet” ilgisinin “cüziyyet” kısmında görülmektedir. Şöyle ki; “cüziyyet”, bütünün bir parçasını zikredip tümünü kastetmektir. Yani “zîkr-i cüz irâde-i kül” demektir.⁸⁴ Şair, يومٌ kelimesiyle ömrünü kastetmiştir ve tüm ömrünü bir gün olarak varsaymıştır. Ayrıca tabloda değinildiği gibi المرأة ve المساء kelimelerinde “isti’âre-i tasrîhiyye” sanatı vardır. Güneşin batarken oluşturduğu manzarayı kendi sonunu gösteren aynaya benzetmiştir. Aynı şekilde kendi sonunu akşama benzetmiştir.

Makta'nın dördüncü mısraında “mürâ’âtü’n-nazîr sanatı” söz konusudur. Yani aralarında mâna bakımından bir tezatlık olmayan, fakat aralarında bir münasebet bulunan bir veya birden fazla kelimeleri bir araya getirme sanatıdır.⁸⁵ مِرْأَاتُ النَّازِرِ ve نُضَارِ الْعَقِيقِ kelimeleri arasında meydana gelmiştir. نُضَارِ altın⁸⁶; الْعَقِيقِ değerli kırmızı taş⁸⁷ anlamındadır. İki kelime de maden türü olduğu için burada mürâ’âtü’n-nazîr sanatı mevcuttur.

5. Sonuç

Halîl Mutrân, modern Arap edebiyatının önde gelen şahsiyetlerindendir. Arapça bilgisi ve yaşadığı Avrupa deneyimleri; özellikle Fransız dili ve edebiyatını yakından tanıması kültürel gelişimini olumlu yönden etkilemiş ve şiir anlayışında etkin rol oynamıştır. Paris’te geçirdiği yıllarda Fransız romantizm ekolünü yakından takip etmiş ve bu ekolü Arap dünyasına taşıyan ilk kişi olmuştur.

el-Mârûnî'nin (öl. 1305/1887) Halîl Mutrân hakkındaki “Mutrân'ın hayatını bölüm bölüm incelememiz ve divanını satır satır mutâla etmemiz yerinde olur. Onun şiiri, şiir sahibinin tüm hallerini ve tüm kalbi duygularını temsil eden bir resim konumundadır.” sözleri, Mutrân'nın şairlikteki yetkinliğini özetler niteliktedir.

Halîl Mutrân, “geleneksel şiir anlayışında bir durgunluk gördüm” tezini dile getirmiş olsa da ilk dönemlerde, el-Mesâ şiirinde de görüldüğü gibi klasik Arap şiir geleneğini taklit etmiş ve şiirlerini bu doğrultuda yazmaya başlamıştır. Fakat daha sonraki dönemlerde; bilhassa Batı tarzı edebiyatını inceledikten sonra modern eğilimi ve yenilikçi düşünceleri sebebiyle, kısa zamanda klasik şiir geleneğini bırakıp şiirlerinde tek kafiye doktrinine karşı çıkmış ve bu minvalde şiirler yazmaya başlamıştır. Böylece şair, insanın duygularına ve ruhuna dokunacak şiirlerin yazılmasını savunarak şiirde ‘özgürlükçü’ anlayışı deklare etmiştir. Üstelik şiirde, ‘kuralcı yaklaşım felsefesi’ni eleştirmiş gerek nazım yoluyla gerekse serbest şiir anlayışıyla yeni bir dilin inşa edilmesini dile getirmiştir. Ayrıca şair, birbirinden tamamen bağımsız, konu karmaşasına sebebiyet verecek beyitlerin yer aldığı şiirlerin aksine, beyitlerde işlenen konuların birbirleriyle tam bir uyum içinde olmasını ve bir bütünlük arz etmesini temel almıştır. Nihayetinde şair, şiirlerini özgürce dile getirerek çağdaş Arap şiirine birçok yenilik getirmiştir ve şiirde işlenen temaların hayatın hakikatlerine vurgu yapması gerektiğini ifade etmiştir.

⁸³ Bolelli, *Belâgat; Beyân-Me’ânî-Bedi’ İlimleri*, 144.

⁸⁴ Bolelli, *Belâgat; Beyân-Me’ânî-Bedi’ İlimleri*, 147.

⁸⁵ Sekkâkî, *Miftâhu'l-’ulûm*, 423.

⁸⁶ Râzî, *Muhtâru’s-sihâh*, 447.

⁸⁷ Erkan, *el-Beyân*, 1678; Râzî, *Muhtâru’s-sihâh*, 309.

Halil Mutrân şiirlerinde genel olarak aşk, tabiat, hüznün, karamsarlık, ölüm, milli duygular, kardeşlik, vatan vs. birçok konuları ele almıştır. Şair, aşk temalı şiirleri arasında daha çok el-Mesâ şiiriyle bilinmektedir.

El-Mesâ şiirinde umumiyetle gazel (aşk), 'itâb (serzeniş) ve vasf (tasvîr) temaları iç içe işlenmiştir. Denizin uçsuz bucaksız yönünden etkilenen şair, Cahiliye döneminde ele alınan sevgilinin beden güzelliğinin aksine şiirde, özlem duyduğu sevgilinin ruh güzelliğini öne çıkarmıştır. Ayrıca şair söz konusu şiirinde kâinatta mevcut, insan haricindeki canlı varlıkları; denizi, deniz dalgalarını, yıldızları, güneşi ve güneşin batışını büyük bir ustalıklarla işlemiştir.

Yukarıda da atıfta bulunduğumuz gibi el-Mesâ şiiri klasik tarzda yazılmış olsa da şiirde, Cahiliye şiirinin belirgin özelliklerinden olan istidrâd/bir konudan başka bir konuya geçiş olgusu söz konusu olmayıp, mâna bütünlüğüne önem verilerek az sözle çok şey ifade eden kelimeler kullanılmıştır.

Belâgat ilminin önemli konularından olan, özellikle isti'âre, teşbih, mecâz-mürsel, itnâb, cinâs, tîbâk gibi sanatlar şiirde işlenmiş ve bu sanatsal tekniklerle şiire, üslup, ifade ve hayal bakımından bir güzellik yansıtılmıştır.

6. Kaynakça

- Adalar, Derya. "Apollo Grubu: Bir Modern Arap Şiiri Ekolü". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi* 47/2 (2007), 61-81.
- Annânî, Muhammed. *el-Muhtâr'u min şi'ri Halil Mutrân*. Mısır: Mektebet'u-l 'Usreti, 1999.
- Beşir, Abbas. *Sûretu'l-beyaniyyetu fi şi'ri Halil Mutrân*. Sudan: Câmi'atü Ümmi Dermân, 2008-2009.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat: Beyân-Me'ânî-Bedi' İlimleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 7. Basım, 2012.
- Buneys, Muhammed. *eş-Şi'ru'l-'Arabiyyu'l-hadîs: er-Rûmansiyetu'l-'Arabiyye*. Lübnan: Dâru'l-Beydâ', 3. Basım, 2001.
- Cârim, Ali-Emîn, Mustafa. *el-Belâgatu'l-vâdiha*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfe, t.y.
- Cuhâ, Mişâl. *Halil Mutrân: Bâkûretu't-tecdîd fi şi'ri'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. Beyrût: Dâru'l-Mesîre, 1981.
- Cündî, Edhem. *A'lâmu'l-edebi ve'l-fenni*. Dimaşk: Matba'atu'l-İttihâd, 1958.
- Cürcânî, Abdulhâhir. *Delâilu'l-i'câz*. thk. Mahmud Muhammed Şâkir, Kâhire: Matba'atu'l-Medenî, 3. Basım, 1992.
- Dayf, Ahmed Şevkî. *Fi'n-nakdi'l-edebî*. thk. Abdusselâm, Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, 9. Basım, 1424/2004.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyatı Tarihi-1: Câhiliye Dönemi*. Kayseri: Fenomen yayınları, 3. Basım, 2014.
- Demûr, Yusuf Abdulmecid Falih. *Sûretu'l mer'eti fi şi'ri Halil Mutrân*. Ürdün: Mutah Üniversitesi, 2011.
- Edhem, İsmail. *Şu'arâu muâsırûn*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1921.
- Erkan, Arif. *el-Beyân*. İstanbul: Yasin Yayınları, 2012.
- Fâhûrî, Hannâ. *Tarihu'l ebebi'l 'Arabiyyi*. Beyrut: Menşurat'u-l Mektebeti-l Bulusiyye, 1987.
- Güneş, Kadir. *el-Mu'cem*. İstanbul: Mektep Yayınları, 2014.
- Hâfâcî, Muhammed 'Abdulmun'im. *Dirâsât fi'l-edebi'l-'Arabiyyi'l-hadîs ve'l-medârisuhû*. Beyrut: Dâru'l-Cil, t.y.
- Haşim, Ahmet. *Piyale Şiir Kitabı: Merdiven*. Hrz; M. Fatih Andi, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-edeb fi edebiyâtı ve inşâi luğati'l-'Arab*. Kâhire: Dâru'l-Fikr, 2004.
- Hâvî, İliyâ. *Halil Murtân talî'ati's-şu'arâi'l-muhdesîn*. Lübnân: Dâru'l-Kitâbi'l-Lübnânî, 1978.
- Merzûk, Sabbâh Nûrî. *Halil Mutrân fi mesâdiri'l-'Arabiyyeti ve'l-mu'arrabe*. Kuveyt: Müessesetü'l-Câhizeti, 2010.
- Mutrân, Halil. *Divânü Halil Mutrân*. Kâhire: Dâru'l Me'ârif, 2. Basım, 1949.
- Müleyci, Hasan Hamis. *el-Edebu ve'n-nusûsu, ligayri'n-nâtikâne bi'l-'Arabî*. Riyad: Camiat'u-l-Melik'i es-Su'ûd, 1989.

- Özdemir, Yılmaz. "Halil Mutrân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. EK-1/520-522. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Râzî, Ebû Bekr Muhammed b. Şemsiddîn. *Muhtâru's-sehâh*. Dimaşk: Dâru'l-Feyhâ, 2010.
- Sekkâkî, Ebû Yakub Yusuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali. *Miftâhu'l-'ulûm*. thk. Naim Zerzur, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987.
- Selâme, İbrahim. *Teyyârâtün edebiyetün beyne's-şerki ve'l-garbi*. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, 1954.
- Serkîs, Yûsuf b. İlyâ b. Musâ. *el-Mu'cem*. Mısır: Matba'u Serkîs Bimısra, 1928.
- Shakesoeare, William. *Othello*, çev. Halil Mutrân, Dimaşk: Dâru't-Tenevvu'i-Sekâfî, t.y.
- Teftâzânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn. *Muhtasarul-me'ânî*. İstanbul: Salâh Bilici Kitabevi, t.y.
- Yalar, Mehmet. "Halil Mutrân ve Romantik Edebi Kişiliği". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1, (2008), 6-15.
- Yalar, Mehmet. *Hazırlayıcı Faktörleri Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*. Bursa: Emin Yayınları, 2009.
- Zamehşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullâh Mahmud b. Ömer. *Esâsu'l-belâga*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Ziriklî, Hayruddîn. *el-A'lâm*. Beyrût: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 2002.